

PDFlib PLOP: PDF Linearization, Optimization, Privacy

**Page inserted by evaluation version
www.pdflib.com – sales@pdflib.com**

Kas seto' om Eestilõ hüäst visiitkaardist?

Seto inemisõl hindäl om seto leelo kõik aig olõmah olnu'. Mille tä sis no' om tähtsábást muutunu'? Väest om õigõ aig ummilõ inemisilõ milde tulõta', õt ku erilinõ ja umalaadnõ väärtüs mi käeh om. Ja mitte õnnõ tuud — seto leelot saai kiäki mi käest ar' osta', ar' võtta'. Seto leelo om kõgõ tähtsáp mi hindä jaost ja õnnõ mi saa timmä ka hoita'. Ku leelo saa pant paprõ pääle ja kirotõ suurõ raamatuhe, sis tulõ väest mi hindä inemisilõ ka mõistus kodo ja naatas mõtlõmma ja arvu saama, ku erilinõ ja tähtsä mi uma kultuur om. Kõgõ olulitsõp om, õt mi eis' saasi' arvu, õt perändit saava' hoita' õnnõ perändi seeh olõva' inemisõ'. Perändi hoitminõ om traditsioonõ hoitminõ.

SARVÕ MAAR'A

Eesti Kunstiakadeemia tudeng

Mia' jääse mi hindä, seto inemisi ülesandõst ku mi kultuuri olulinõ osa — leelo — sinnä vasta võõdas? Mille om setodõl Unescot üldse vaia? Kas paprõ ja säädüse' avitasõ' perändit hoita'? Kas eestläsele vai setolõ olõ-õi sis viil selge, kuis ja mille umma eriperäst kultuuri hoita' ja säilitä' tulõ?

Inäp tähelepanu

Seto leelo Unesco vaimso kultuuriperändi nimistüh olõsi väigä olulinõ viil ka tuu peräst, õt sis om luuta' inäp tähelepanu, api ja akseptiirmist sihsamah, umalt riigilt. Tsill' okõnõ Setomaa om Eesti kõgõ kavvõba nuka pääl. Niimuudu om hüä seto as' ost lihtsahe müüdä kaia'. Muidogi mii'ka' om tegemist ja tulõ vaiva nätä', a perüs ar' unõhda' ka tohi-i'. Unescõh om uuta' õt Eesti nakas mi asja inäp ajama ja võtt mi kultuuri probleeme ku ummi, selle õt sis om riigitasandil Unesco puult määrädi' uvvõ' kohustusõ seto leelo ja kaudsõhõ ka seto kultuuri ja elo toetamisõst. Om selge õt kõkkõ saa-ai lihtsa' ineminõ' eis' ar' tetä', majanduslõgu' ja poliitilitsõ' otsusõ' tulvõva' inäpjaolt õks päälinaast.

Ka Eestil om seto rahvast vaia. Eesti kaasaigõ kultuur om rikas ja hüäl tasõmõl, a vannamuudu elo ja perändit om väigä veid' ost jäänü'. Ku pall' o' kõrdi om välämaalõ näütamisõst välä pant seto kultuuri. Mi olõ avitanu' turistõ Eestimaalõ tuvva' ja olõ hüä küle päält näüdünü' Eesti rahvidõ kultuuri. Väest om ka juhtunu', õt ku' seto'omma' tõõsõh riigih k'auun', sis om peräst ült, õt seto' tohi-i' minnä' muialõ Eestit esindämmä. Näütüest ku' Seto esindüs (Sarvõ Õiõ, Lillaku Anti, Sarvõ Maar'a) käve 2007 aastaga keväjä Itaaliah Trieste linaah edimädsel rahvusvahelitsõl Õuruupa pagulaisi ja väläsaadõtuusi kongressil. S'oolõ arvamisõlõ tahasi vasta vaiõlda. Ku seto' omma' kohegi kutsut, sis seto' läävä' ku seto' ja tutvustasõ' seto kultuuri, tegelese' ummi seto probleemega. Mi tahasi küll' õt meil olõs «uma Setomaa», midä tõisilõ näüdäta, a s'ood olõ-õi meele täämbätsõ päävani võimaldõ. Niimuudu mi olõmõgi seto' Ees-

Setodõ taotlus Pariisih hüäst kitet

Septemrikuu lõpuh pakuti Seto leelo Unesco maailmaperändi nimekirja pandmisõst. Suur tüü om jo ar' tett, a pall' o' tüüd om viil iih uutmah nii Setomaa, Eestih ku maailma pall' odõh kotustõh, koh kandidiirmisõ materjalidõga tutvuma naadas. Unesco interneti lehe päält või lukõ: „Sihiks on seatud toetada nende kultuurinõhtuste elujõulisena säilimist — pärimuslikuna, kuid ühtlasi dūnaamilisena sotsiaalsetes ja majanduslikes tõmbetuultes.“

Unesco perändinimistühe kuulusõ' nii huunõ' ja muu' materjaalõ' väärtüse' ku ka loodusligult olulisõ', ainulaadsõ' kotusõ'. No' om naat nimekirja üles säädämi ka suulist perändit, midä om pall' o' rassõp hoita' ja kaitsa'. Materiaalsidõ väärtüisi kaitsmist ja hoitmist om lihtsap kõrralda', selle õt tuud saa paika panda' reeglidõ ja ettekirjutustõga. Ku mi kõnõlõ mittematerjaalõst perändist, nii ku om rahvakultuur, sis s'ood saa-ai õnnõ säädüisi perrä säädä'. Rahvakultuuri ku perändikultuuri eloh hoitminõ om võimalik õnnõ inemisi hindä puult. Kiäki jovva-ai kõiki traditsioonilistõ ello kuuluvit kombit hoita' õnnõ ku hobi — kombõ' eläse' õnnõ sis, ku näid om vaia, ku näide perrä eletäs.

Seto leelo taotlus om Pariisih läbi kaet ja hüäst kitet ja midägi taheta-ai' mano õga mant ar' võtta', kõik om hõste. Taotlus lätt edesi valitsustõvahelistsõ komitee moodustõt komisjonilõ ja arvada' kaetas tuus sis järgmätse aastaga mai kuuh.

timaal. Ku' arvatas, õt seto as' a' kõlbasõ' näütamisõst Eesti as' ona, tõõsõ' võiva' tuud tetä' — Eesti om mi kõigi kodomaa. Ja ku tahtas näüdäda mi asja maailmalõ, sis võit ka veid' okõnõ mi jaost midägi tetä', avita'. Uh' a' omma' õks päälinaast ja selle om seto kultuuril väigä vaia ka riigi toetust ja mittõ õnnõ toetust, a reaalsit tegosit.

Pidorahvas

Väest juhtus no', õt ku maailm nakas inäp mõistma mi leelot ja tundas inäp huvvi mi elo vasta, sis nakas ka eestläne seto inemist parebahe kaema ja nägema setot rohkõp kaasaegsõ inemisõna ku muusiumieksponaadil vai nal' anumrina. Om jo' saandidõ aol olnu' tunda', õt seto' omma' mäantsegi erisugumatsõ' eläjä', nigu nimä' olõsigi-i' inemisõ'. Om pall' o' kirätsurrõ, kiä' omma' ummihe raamatidõhe kirotanu' setokõisist halva vai halvustavalt. Tuu om olnu' muidogi nal' aga ült, a juttõl om ka põhjusõ' olnu'. Üts põhjus või olla' kiil. Seto keeleh om kasutusõl vannu sõnnu, midä muial Eestih inäp ammu kiäki tiia-äi. Eiski ku sõnatüve' omma' sama' ku eestläisil, sis seto kiil hääldüs jälki väigä ummamuuudu. Nii võigõ juhtu', õt ku eestläne näge setot, sis tundu timä jutt ku tsuuda-eläjä uma. Säält või tulla' ka arvamusõ', õt seto' mõtlõsõ' ja kõnõlõsõ' poganaha.

Viil paistusõ' eestläisilõ seto' kindlahe pidorahvana: ku eestläne tulõ Setomaa, sis õnnõ mi pidopääväl. Vai ku' mi pallõmõ eestläisi umalõ üritüsele, sis nä saava' mi pito nätä'. Nii jääsegi tunnõh, õt seto pand õnnõ pito. Seto elo k' au

niisamata ku muialgi, seto ineminõ tege tüüd, ots tüüd, kasvatas latsi, hoit koto kõrrah, puhkas ja tege kõkkõ nigu tõõsõki'.

Ku' seto' tahasi' olla' inäbä aksõpteeridü' umah riigih ummi kaaskodanikõ puult, tulõsi uma kultuuri arõndamisõl rõhku panda' kvaliteedilõ. Seto leelo, ku mi kõgõ erilisõp kultuuri osa, olõ-õi inäp nii tukõv ku tä oll sada aastakka tagasi. Pall' o' laulja' eiski' mõista-ai seto kiilt ja muidogi om ka veid' o' inemisi kinkalt vanna muudu laulmist oppi'.

Ku' seto' tahasi' olla' inäbä aksõpteeridü' umah riigih, tulõsi uma kultuuri arõndamisõl rõhku panda' kvaliteedilõ

Nii ommõgi mitmõl puul nätä', kuis laulukvaliteet jätt suuvi'. Tõõnõ proleem hindä kultuuri tervikkusõ man om rõiva', midä õgaüts pand sälgä nii, kuis mõist, taht ja viisis. Niimuudu tundus setodõ välimus pooligu, lohakana. Halv maik jääse mano mitte õnnõ näile inemisilõ, kinkal olõ-õi seto rõiva' traditsioonõ perrä õigõhe säälh, a ka tõisilõ seto inemisilõ ja kultuurilõ laebalt.

Muial maailmah om õgah riigih midägi umma, midägi vanna, midä om hüä tõisilõ näüdäta' ja üldä': n'oo' omma' mii' perändväärtüse', midä tii' näet õnnõ mii' puul, kiäki tõõnõ mõista-ai' nii tetä'. Om olnu kotussit, koh ka eestläne om saanu' nii üldä' seto asju poolõ

näüdäteh. Näütüest Stuttgart' iih toidumessil olli' seto' väigä populaarsõ', läts hõste ja kõik olli' rahu — sääl olli' seto' Eestilõ hüäst visiitkaardist. Ku' kaia näütüest käsitüüd vai rahvamuusikat, mia' maailmah om esindustasõmõl, sis näide asju stiilih om nätä' ka pall' o' kommertslikku. Nii tulõssigi tuu katõ veere vaihõl löüdä' uma kvaliteetne stiilipuhutus, mia' näütüsi' mi kultuuri ilosa ja kvaliteetsena, a tõõsõlt puult, õt tuu kvaliteet lääsi-i' väigä kiriväst ja müüdäväst.

Mii', seto' eis' olõ uma as' a seeh ja tuu kõik tundus meele loomuligu ja eishindäst mõistõtavana. Meele või jäää' tunnõh, kuis kultuur om midägi, mia' kasus kuuh inemisiga (mi olõmi seto', s'oo kultuuri kandja') ja säilis s'ooläbi eishindäst. Tulõ üldä' õt nii tuu olõ-õi. Seto kultuur om perimuskultuur ja tuuperäst tulõ hindält küüsüdä': kas seto kultuur om täämbädsel pääväl perimuskultuur? Kas mi elä nuidõ kombidõ perrä, midä meele om opanu' mi vanaimä' ja vanaasõ? Ku mi näütä ummilõ latsilõ niimuudu iihkuui? Ja kas s'oo tähtsä seto leelo om tõõmõli mi elo osa? Kas leelo helises mi kõrvuh ku mi lää puuti, niidä morro vai ilestä rõivõit? Kas mi mõista ummilõ latsilõ selgest tetä', mille seto leelo om seto inemisilõ tähtsäp ku õgapäävane raadiost tulõv lajatarbõ muusika? Ku seto leelo om tõõtõst perimuskultuur, sis saa-ai rassõ olla' tuust kõnõlta'.

Kõik piäsi' arvu saama, õt perimuskultuur om midägi elävät, mia' õga päävaga veid'okõnõ lätt tõistsagamatsõst, õgal ajastul uvvõnõs ja tõisõnõs. Kõgõ inäp om tuu mõttõ umasvõtnu' muusigu'. Kõigilõ

tiidä' näütüest või võtta' ansambli Zeto', kinkõst om mitmõthõh artiklih kirotõt ku seto muusiga kaasaajastajast ja tutvustajast. Om eiski kirotõt, õt Zeto' omma' tekitäni' sügävämä huvi seto kultuuri vasta suurõh hulgah inemisih. Zeto' om õks jäänü' kergebä muusiga tegijidõst, kinkõ tüü tulõmus olõ-õi seto muusiga kaasaajastaminõ, a muundaminõ, uvvõ muusigalisõ haro luuminõ.

Viil saa-ai rahvamuusiga kokkopandmist rock-pillega nimetä' perändi rikkabast muutmisõst, selle õt rahvamuusigah ja -lauluh om väigä tähtsä nüansõ pall' osus. Tuu all ma mõtlõ nii sõnnu, viisi ku' rütmi. Osa leelo värvingutõst teküs koori mano tulõmisõl. Koorih

laulja' võiva' õgaüts eis' viisi ja sõnnu umal meelel muuta', näütüest vahesõnnu mano panda'. Viimätsõllõ kirjeldet improvisiirmistõlõ om ruumi jätet ka Zetodõ „unplugged“ esitamisõl, koh om kuuh tüüd tett ansambliga Tsihibhärbläse'. Om pall' o' pall' o' ansamblit, kiä' nimetäse' hinnäst rahvamuusiga uvvõndajast ja kaasaajastajast. Nimä' omma' katõ silmä vaihõlõ jätnü', õt ku laululõ vai ka pillilululõ om trummirütmi taadõ pant, sis muusika om vangih — lugu saasõ edesi minnä' õnnõ kindlah üttemuudu rütmi. Ühesagamõ taustarütmi tege luuh improvisiirmisõ ja traditsioonõ perrä luo arõnõmisõ võimatust.

Teie' rikkabast

Seto muusika, ka leelo, om perimuskultuur. Timmä saa uvvõnda' õnnõ traditsioonõ perrä. Tuu tähendäs, õt tiaduslikku uvvõndamist olõki-i' vaia — laulja' ja tõõsõ' muusigu' piäs kõik aig kaema vannu laulõ poolõ ja pruuvma näid oppi' õt uma muusika olõs maksimaalsõlt traditsioonilõ. Uvvõndaminõ tulõ muusiga tegijäst hindäst. Mi kõik elä täämbädsõh päävah ja tävenisti tõõsõh maailmah ku' oll üts vai kats saandit tagasi. Mi selätagonõ ja mi arvusaamisõ' ommaki nuu' as' a, mia' andva' muusigalõ vahtõ, kaasaigõ moodu. Õgaüts või jättä' traditsioonilissõ muusigalukku uma jälle. Õnnõ sis olõ-õi sääl nimme alla kirotõ. Nii saasõ perimuskultuuri uvvõndõ õt jääse ka loomulikust, traditsioonilissõ.

Täämbädsõst päävast om maailm väigä digitaalsõst muutunu'. Ku' sinno olõ-õi raamatuh, internetih vai määndsegi tähtsä paprõ pääl, sis sinno olõ-õi olõmah. Ku' olõ-õi nummõrt vai sildikeist küle, sis sa saa-ai maailma eloh kaasa lüvvä'. Nigu ineminõ ilma passilda, koh om timä suurusõ' ja laiusõ' ar' näüdät, saa-ai kohegi minnä' ja midägi tetä'. Unesco vaimso kultuuriperändi esindüsinimekirjäh olõminõ annasi' meele halja tulõ, õt naada' ummi kultuuri asju parebahe, suurõbahe ajama. Muidogi või ültä, õt maailm om sis rikkabast saanu, ku seto leelo om rohkõba nätä' ja kaia'. A mi olli siah ka inne paprõ pääle ja telekahe pandmist. Seto' teie' maailma kultuuri rikkabast ka mitu saandit tagasi. A vahel tulõ tuust, õt ülemaailmadsõh nimekiräh ollõh saami mi eis' ummi asju aia' ja olla' ka kõrraldamisõh maailmatasõmõl. Om jo kaasaegsõ kultuuri osana tähtsä tuu, õt rahvas om mitmõsagamõnõ ja saa hõste hakkama nii vanaga ku vahtõga. ■